

G. K. ČESTERTON: OTAC OCA BRAUNA

U ovom radu opisuje se Čestertonov model detektivskog narativa i pokazuju njegove sličnosti i razlike sa tzv. klasičnom školom detektivike, odnosno izdvajaju osobine koje anticipiraju postmodernističku artikulaciju navedenog žanra. Posebna pažnja poklonjena je teološkoj osnovi priča o ocu Braunu.

Ključne reči: detektivika, klasična škola, metadetektivika, teologija, diskurs

Artur Konan Dojl je u pričama o Šerloku Holmsu postavio model detektivske priče koji su generacije autora smatrale idealnim. Međutim, u okviru takozvane klasične škole detektivike moguće je izdvojiti i druge narativne modele koji su doprineli daljoj modifikaciji ovog žanra. To se, pre svega odnosi, na narative G. K. Čestertona i Agate Kristi. U ovom radu predstavimo značaje i domete Čestertonove detektivske priče, naročito one o ocu Braunu.

Gilbert Kit Česterton (Gilbert Keith Chesterton, 1874–1936) je svojim pričama, esejima i predsedavanjem klubom „detektivskih” pisaca produbio i proširio smisao sintakse, semantike i pragmatike ovog žanra. U periodu kada su svi smatrali detektiviku razbibrigom, u najboljem slučaju intelektualnog tipa, Česterton je opovrgao takvo mišljenje i pokazao da je ona sposobna i za pružanje estetskog zadovoljstva.² Po njemu, detektivika ne pripada dome-

¹ dejan.milutinovic@filfak.ni.ac.rs

² Česterton je bio prvi teoretičar detektivike koji je 1902. godine objavio „Odbranu detektivskih priča” („A Defence of Detective Stories”). Tu on razmatra problem umetničkih vrednosti detektivskih priča i u tom smislu navodi etičke i mitološke argumente. Česterton smatra da se ovaj žanr nadovezuje na mit o Adamu i njegovoj pobuni prikazujući permanentne sukobe civilizacije, reda i poretka, sa haosom i kriminalom. Kao sinonim detektivskoj priči upotrebljava se odrednica policijska romansa, jer upravo detektivi (policajci) jesu čuvari na kapijama društvene harmonije koji se poput vitezova suprotstavljaju deci haosa, prestupnicima. Pošto su detektivi prikazani kao originalne i poetske figure, „agenti socijalne pravde” koji se samostalno bore za pravdu protiv kriminala, oličenja konzervativnog kosmičkog principa (haosa), detek-

nu niske, ili popularne, ili neke treće književnosti, već je u pitanju literatura ravnopravna sa svim drugim, bez apriornih (ne)umetničkih svojstava. Ovakvoj promeni pragmatike navedenog žanra doprinela je modifikacija sintakse i semantike Dojlovog modela, odnosno dotadašnje tradicije detektivske priče.

U pogledu sintakse, Česterton i dalje koristi priču kao dominantni medij, ali uvodi, ili tačnije, aktuelizuje skrajnute principe njihovih povezivanja u zbirke. Serijalnost je od prvih pojava detektivske književnosti predstavljala njeno bitno obeležje. Sve preteče i veliki detektivi dokazivali su svoju veličinu nizom (ne)uspešnih slučajeva koje su rešavali, pri čemu je svaki predstavljao zasebnu celinu predočenu preko priče ili epizoda romana u nastavcima.

Kada bi nakon potvrde čitljivosti u magazinima došlo do objedinjavanja tekstova u zbirke, urednici nisu posebnu pažnju poklanjali načinima njihovog povezivanja. Najčešće su se rukovodili hronologijom pojavljivanja, kao kod Holmsa, smatrajući da je lik detektiva dovoljan za koheziju. Sporadično pozivanje na prethodno rešene slučajeve bio je jedini eksplicitni princip koji je ukazivao na veze između tekstova.

Česterton je u struktuiranju zbirke video mogućnost estetskog delovanja, te je svoje kolekcije formirao na poseban način. Osim što je unutrašnje kompozicione principe (likove, tipove istraga, hronotop, pripovednu instancu i perspektivu, efekat i sl.) „pooštrio”, on je i načela njihovog povezivanja jasno izdvojio. Tvorac oca Brauna je iskoristio modele drevnih zbornika i preko prstenaste kompozicije objedinio svoje priče. Tako je u *The Secret of Father Brown* za okvir iskorišćen intervju koji američki novinar vodi sa sveštenikom i njegovim nekadašnjim pratiocem Flamboom. Unutrašnje priče pojavljuju se kao odgovori na postavljena pitanja, i to prekidajući rečenicu početnog okvira koja se nastavlja u završnom delu.³ U ovakvoj kompoziciji nazire se postupak povezivanja tekstova karakterističan za postmodernu (metadetektiviku).

Od posebnog značaja je i Čestertonov doprinos semantici detektivskog žanra. Uvođenjem katoličkog sveštenika, oca Brauna, za detektiva, nametnula se metafizika koja je kao tematika bila netipična za žanr. I upravo je katolička ortodoksija⁴ bila semantički lajtmotiv, iskorišćen, paralelno sa navedenim sintakasičkim principima, radi povezivanja priča u celinu zbirke, odnosno čitavog opusa.

Modifikacije koje je Česterton učinio sa detektivskim žanrom ne označavaju prekid sa dotadašnjom tradicijom, već, naprotiv, njenu afirmaciju. On

---

tivska priča svoja umetnička svojstva crpe iz univerzalne moralne vrednosti koju ima za život čoveka.

³ Slična je situacija i sa *Klubom uvrnutih zanata* za koje ni danas ne postoji saglasnost o tome da li je u pitanju roman ili zbirka priča.

⁴ Česterton je 1908. godine objavio zbirku religioznih eseja pod nazivom *Ortodoksija*.

je pomerio akcenat sa senzacionalističke književnosti i zbirki čuvenih procesa prema prethodnoj gotskoj i romantičarskoj tradiciji. U periodu kada su autori oduševljeno prenosili naučna i policijska dostignuća u rešavanju zločina, Česterton je insisitirao na prepoznatljivim gotskim elementima, naročito u pogledu prikazivanja čudesa kao ljudskih tvorevina, i karakterističnim romantičarskim dihotomijama, dvojnicima i (meta)fizičkim antitezama (dan-noć, svetlost-tama, nebo-zemlja).

U tekstovima ovog autora moguće je pronaći niz referenci na prethodnike. Principi formiranja zbirki preuzeti su iz drevnih zbornika, ali se oni takođe primećuju i u Stivensonovim *Novim Šeherezadinim pričama* sa kojima Čestertonovi tekstovi korespondiraju, kako u pogledu avantura koje se dešavaju po svim delovima Londona, tako i s obzirom na zajedničku temu klubova neobičnih članova (samoubice kod Stivenzona i uvrnuti zanati kod Česterton). Stivensonu, i prethodnoj detektivskoj tradiciji, pripada i postupak korišćenja dijaloga radi prenošenja različitih perspektiva, ali i kao osnovnog sredstva (pri)kazivanja.

U pričama o ocu Braunu istraga zločina mnogo više je povezana sa razotkrivanjem onog što se nalazi u pozadini prestupa nego li sa obelodanjivanjem počinioca i okolnosti pod kojima je zločin izvršen. To uslovljava pojavljivanje, osim metafizičkih, i psiholoških sadržaja. U tom smislu se kao bitna prethodnica izdvaja Džejn Ostin (Jane Austen) i za nju karakteristično „dubinsko” prikazivanje karaktera junaka i njihovih protivrečnih psiholoških nijansi. Autorku su posebno privlačile tajne, i to one vezane za prirodu čoveka i njegovog života. Omiljeno sredstvo njenog izraza bili su dijalog i ironija, a karakterisao ju je i lakonski stil sa mnoštvom autorskih komentara.

Iako veoma značajne, Čestertonove priče su imale mali broj sledbenika zbog svoje složene semantičke osnove. Elementi priča o ocu Braunu mogu se pronaći kod Džona Diksona Kara i Elerija Kvina. Za potonjeg je karakteristično da se tokom istrage pojavljuje veći broj rešenja dok se ne dođe do pravog na kraju. Hronotop engleskih letnjikovaca najavljuje Agatu Kristi.

U Simenonovim tekstovima o Megreu kao čestertonovske karakteristike raspoznaju se intuitivni metod razotkrivanja prestupa i pažnja usmerena ka običnim i malim ljudima. U metadetektivici, koju najavljuju Borhesovi tekstovi, prisustvo priča o ocu Braunu je još izraženije. Nasuprot Simenonu kod koga se zapaža sintaksička bliskost, Borhes i metadetektivika pre svega imaju zajedničku metafizičku semantiku, bilo afirmativnu, kod prvog, bilo dekonstruisanu, kod potonjih.

U Čestertonovom radu mogu se pronaći knjige koje podsećaju na zbirke detektivskih priča (*The Club of Queer Trades*, *The Man Who Knew Too Much* i *The Paradoxes of Mr. Pond*), ali je on najpoznatiji po pričama o ocu Braunu. One su sakupljene u pet zbirki: *The Innocence of Father Brown* (1911), *The*

Wisdom of Father Brown (1914), *The Incredulity of Father Brown* (1926), *The Secret of Father Brown* (1927), *The Scandal of Father Brown* (1935).

1911. godine pojavila se prva zbirka priča o ocu Braunu, *The Innocence of Father Brown*. U njoj se insistira na Braunovom poznavanju tamnih strana ljudske duše koje je presudno za istragu prestupa. Na koji način se teološki i metafizički problemi ukrštaju sa detektivskim može biti ilustrirano na primeru prvog Braunovog susreta sa svojim kasnijim pratiocem. U priči „The Blue Cross”⁵ čuveni kriminalac Flambo⁶ prurušava se u sveštenika i pokušava da ukrade vredan krst. Otac Braun razotkriva njegovu masku kada lažni sveštenik napadne razum: pravi sveštenik bi branio razum zato što je crkveno afirmisanje Boga njime određeno i ograničeno.

The Wisdom of Father Brown nevinom svešteniku pripisuje drugu osobinu neophodnu za borbu sa zločinom – mudrost. Priča koja otvara zbirku „The Absence of Mr. Glass” jasno potcrtava razliku između oca Brauna i šerlokholmsovskog tipa detektiva.⁷ Dr Orion Hud⁸ je predstavljen u mani-

⁵ U ovoj priči pojavljuje se Aristide Valentin, najpoznatiji francuski detektiv, koji juri Flamboa. Ono što je zanimljivo jeste da će isti lik u priči „The Secret Garden” počiniti zločin i podmetnuti ukradenu glavu sa giljotine kako bi ostvario svoje političke ciljeve. Inače, priča „The Blue Cross” može se izdvojiti kao sjajan primer parodiranja poovskog diskursa iz „Ubistava u ulici Morg”. I kod oca Brauna se insistira na dihotomiji razumnog (reason) i neobičnog (odd), s tim da je, parodično, detektiv Valentin na strani nastranog, a sveštenik zastupa razumno.

⁶ Flambo je, kako ova priča prenosi, bio kolosalne pojave i snage, ali njegovi zločini nisu se zasnivali na nasilju. U pitanju su bile pljačke i prevare.

⁷ Bez obzira na sve razlike između oca Brauna i Šerloka Holmsa, postoji i veliki broj sličnosti. Dva detektiva su u podjednakoj meri demokratična i ne skrivaju svoj prezir prema bogatima, plemićima i džet-setu. Iako se Holms izdržava rešavajući komplikovane slučajeve, odnosno kao detektiv savetnik, on je spreman da se odrekne svog honorara kako bi pomogao. Otac Braun, kao sveštenik, uopšte ne radi za honorar.

⁸ Dr Orion Hood je eminentni kriminolog i specijalista u moralnim poremećajima, teoretičar, često konsultovan od strane policije u važnijim slučajevima: „Everything about him and his room indicated something at once rigid and restless, like that great northern sea by which (on pure principles of hygiene) he had built his home.” (CHESTERTON 2006: 187). Orion Hood se pojavljuje i u „The Honor of Israel Gow” i „The Sing of Broken Sword” nudeći više različitih logičkih rešenja tajni, ali ih sveštenik nalazi nedovlnim za objašnjenje zločina. Posebno treba istaći priču „The Sing of the Broken Sword” u kojoj nema klasične istrage zločina, već postoji metadetektivsko preispitivanje tačnosti istorijskih činjenica – otac Braun, u Borhesovom maniru, otkriva da je veliki junak, general St Clare, izdajica koga nije ubio neprijatelj, već njegovi ljudi (tačnije zet) da bi ga kaznili. Međutim, oni nisu želeli da otkriju istinu o generalu kako ne bi poljuljali njegovu istorijsku poziciju. To ne čini ni otac Braun, čuvajući čast istorije. Sličan istorijski kontekst javlja se i u priči „The Curse of the Golden Cross”.

ru misleće mašine,⁹ ali njegova briljantna analiza uspeva da sve protumači u potpunosti pogrešno, kao i Rupert Grant u zbirci *Klub uvrnutih zanata*. U ovoj priči Česterton je na Poovom tragu naglašavajući u likovima oca Brauna i doktora Huda razliku između mudrosti i oštroumlja. Otuda je i čitava zbirka određena solomonovskim rezonima sveštenika. Još bitnije je to da je ovde ne samo progresivno parodiran dojlovski tip detektiva, već je i centralni problem zločina i prestupnika doveden u pitanje. Nemali broj istraga pokazuje kako je ubistvo zapravo samoubistvo, odnosno da zločin nije ni postojao.

The Incredulity of Father Brown pojavila se 1926., dvanaest godina nakon prethodnih zbirki. U njoj se snažno oseća uticaj događaja koji su se u tom vremenskom periodu odigrali u Čestertonovom životu. Otac Braun je postao popularan, a njegov autor izraziti katolik. Sveštenik se ovde, u pozadini svojih istraga, bavi pitanjima koja su zaokupljala i samog Čestetrtona: boravkom u Americi i problemima slave i propovedi. Otac Braun je prikazan kako trezvenom analizom razobličava čudesa mistike i okultizma, ali i raspravlja o sebi i svojim grehovima. U svakoj priči pojavljuju se elementi čudesnoga, ali Braun, poput Holmsa u *Baskervilskom psu* (*The Hound of The Baskervilles*), pokazuje kako je u pitanju samo koprena kojom se maskiraju krajnje zemaljski zločini, čime se Česterton približava tradiciji (objašnjenog) gotika.¹⁰ Paradoksalno je da onaj koji po profesiji veruje u čuda, ista razobličava, dok ih oni koji su inače skeptični prema njima, bespogovorno prihvataju. Iako se priče dešavaju u Americi, suštinskih razlika nema u odnosu na one vezane za Britaniju. Jedino što se ovde pojavljuju amblematični likovi kauboja i Indijanaca. Zbirka je prepuna akcije, određuju je „nemogućí” zločini kod kojih je perspektiva pripovedanja zavisna od strukture prostora, odnosno prestupi su usko povezani sa arhitektonikom hronotopa u kome se odigravaju.¹¹

The Secret of Father Brown bavi se tajnama ljudske duše, pa i samog sveštenika. Misteriozni zločini samo vode ka problemima greha, pokajanja i oprosta („The Man with Two Beards”, „The Song of the Flying Fish”, „The Worst Crime in the World”). Kao što smo napomenuli, neobičnost ove zbirke je u tome da je predstavljena preko prstenaste kompozicije. Sve priče su uokvirene tajnama oca Brauna („The Secret of Father Brown”) i njegovog

⁹ „Thinking machine is brainless phrase of modern fatalism and materialism. A machine only is a machine because it cannot think.” (CHESTERTON 2006: 19–20).

¹⁰ Gotska tradicija posebno je uočljiva u priči „Chief Mourner of Marne” (*The Secret of Father Brown*) koju mnogi smatraju jednom od najboljih misterioznih priča ikada napisanih.

¹¹ Posebno se izdvaja priča „The Honor of Israel Glow” u kojoj se tragovi ubistva – burmut, sveće, zupčanici i dijamanti – tumače kroz sve složenije i složenije varijante. U trenutku kada se dođe u bezizlaznu situaciju, otac Braun odlazi na spavanje i, okrepljen snom, pronalazi krajnje jednostavno rešenje.

prijatelja Flamboa („The Secret of Flambeau”). Bivši sveštenikov pratilac i nekadašnji čuveni kriminalac Flambo, oženio se i povukao na svoje imanje u Španiji gde mu otac Braun dolazi u posetu. Tu je prisutan i američki novinar Čejz koji ih intervjuiše. Ali, namesto odgovora na pitanja pojavljuju se unutrašnje priče. Prstenasta kompozicija povezana sa ovakvom tehnikom (intervjuem) i tematikom (detekcijom tajanstvenih zločina) predstavlja izuzetno neobičnu pojavu. Tome treba dodati i činjenicu da priče-odgovori funkcionišu u smislu alegorija, tačnije parabola.

U *Tajni* otac Braun otkriva dosta pojedinosti o svom životu: da ima nećaku o kojoj brine, da mu je lični heroj papa Lav XIII,¹² da mu je omiljena, nimalo slučajno, mrka boja (kako zbog etimologije imena, tako i zbog svešteničke odore¹³). Međutim, najvažnije rasvetljavanje tajne tiče se sveštenikovog metoda razotkrivanja zločinaca. Otac Braun do rešenja dolazi ne zbog nekih izrazitih intelektualnih sposobnosti, već zato što je potencionalni zločinac i što može da se poistoveti sa njima. Nasuprot Holmsu koji je nemotivisane zločine smatrao najtežim, otac Braun za najgore izdvaja ne brutalne, već one proračunate i izvršene iz pohlepe ili radi očuvanja ugleda.

The Scandal of Father Brown bavi se političkim i religioznim problemima. Priče se odlikuju komplikovanim zapletima i neobičnim preokretima. Bez obzira na to koliko se otac Braun izdvaja od tzv. naučnih detektiva, ovde se postavlja bitna teza moderne forenzike da je telo glavni svedok ubistva. Najzanimljivija je priča „The Insoluble Problem” koja u duhu metadetektivike ostavlja sve probleme otvorenim i bez rešenja, čak dovodi u pitanje i postojanje zločina.¹⁴

¹² Papa Lav XIII je bio na čelu crkve 1878–1903. Ostao je poznat kao pokretač tzv. modernizma koji se zalagao za slobodu misli i biblijski i istorijski kriticizam. Iako je u pogledu upravljanja bio konzervativan, omogućio je istorijske studije i otvorio vrata vatikanskih arhiva, čak i za proučavanje protestantskih istoričara. Promovisao je obrazovanje i naučna istraživanja, posebno astronomije. Njegov društveni i politički angažman doneo mu je nadimak „papa mira”. (*Encyclopædia Britannica* 2009: „Roman Catholicism”).

¹³ Inače, u pogledu odore, a i imena (braon) koje određuje oca Brauna, treba naglasiti da je reč o franjevcima, katoličkom redu nazvanom tako po svom osnivaču i uzoru, Franji Asiškom, koji su polagali zavet siromaštva i bili putujući prosjaci-propovednici, kao i Čestertonov junak. Sinonimni naziv ovog reda – *Mala braća* – objašnjava Braunovu fizičku pojavu.

¹⁴ Priča prikazuje ženu čuvenog kriminalca, koji je nameravao da ukrade relikviju svetice, Doroti, koja je iskoristila telo svog umrlog oca kako bi Brauna i Flamboa navela da istražuju to „ubistvo” i ne bave se krađom.

Teološka detektivika

Prvi problem koji se nameće prilikom analize poetike priča o ocu Braunu tiče se neophodnosti objašnjenja kriterijuma na osnovu kojih su tekstovi sa sveštenikom u glavnoj ulozi proglašeni detektivskim. Otac Braun je po svojoj profesiji sveštenik. Veza između detektiva i sveštenika može se tražiti preko metonimijske bliskosti oba poziva: i sveštenik i detektiv su savetnici, obojica tragaju za rešenjima misterija i sl., što i Česterton potencira. Ipak, postoji jedan konkretniji momenat koji omogućava da Braun bude proglašen za detektiva. Bez obzira na to da li su u pitanju plemići, dangube ili sveštenici, junaci detektivike određeni su detektivskim, a ne nekim drugim aktivnostima, što i uslovljava da se percipiraju poput detektiva, a ne nekog drugog tipa aktera. Otac Braun u svih pet zbirki nastupa sa te pozicije, tj. sprovodi detekciju, a njegov sveštenečki poziv samo je ispomoć primarnom detektivskom.

Sintaksa priča o ocu Braunu u duhu je klasične škole. U osnovi se nalazi par detektiv i njegov prijatelj, ali je odnos među njima izokrenut. Dok kod prethodnika detektiv predstavlja primarnu figuru u odnosu na svog prijatelja, kako fizički, tako i intelektualno, Flambo je nadmoćniji u pogledu snage. On je, poput Vidoka, kriminalac i grešnik koga je neugledni sveštenik uspeo da povрати na pravi put. Njihova bliskost proizilazi iz te kriminalne strane karaktera: Flambo je bio prestupnik, a otac Braun to može biti (videti „The Secret of Father Brown”). Poput lualica, oni krstare engleskom provincijom i pomažu tamo gde je to neophodno. Flamboova drugačija priroda služi kao pozadina iscrtavanja kontura oca Brauna, a engleska kritika navodi da su u pitanju dve oštrice makaza kojima je Bog skrojio svet.

Ipak, ono što modifikuje klasičnu detektivsku osnovu vezano je za religiozni aspekt Čestertonovog detektiva. Uvođenjem oca Brauna za detektiva dotadašnji model pretrpeo je značajne semantičke promene. Zato mnogi ove tekstove izdvajaju za primere „teološke detektivike”.¹⁵

Teološki elementi priča o ocu Braunu nisu vezani samo za njegov poziv sveštenika, već se pojavljuju na različitim narativnim nivoima. Na semantičkom planu oni se tiču idejno-ideološkog koncepta pomoću koga Braun rešava zločine. U njegovoj osnovi su dva postulata: da je religija razumna i da je ljudska i srdačna, tj. dobra. U tom smislu idejno-ideološki kompleks u pričama o ocu Braunu ističe hrišćanski racionalizam i etiku, a za osnovne ideologeme izdvajaju se motivi smirenja, samospoznaje i pokajanja.

Teološki elementi sastavni su delovi i opisa. Lepota prirode je uvek predstavljena kao delo božije u kome se oseća prisustvo viših sila, nebeskog.

¹⁵ Sem toga, „klasifikacija” Čestertonovih priča uzima u obzir i druge prepoznatljivije osobine, te se u kontekstu detektivskog žanra o njima govori još i kao o paradoksalnim i psihološkim. S obzirom na metod koji Braun koristi, on je izdvojen kao intuitivni detektiv.

To naročito dolazi do izražaja u pričama „The Fairy-Tale of Frather Brown” i „The Blue Cross”. U njima opisi prirode obiluju teološkim motivima i u neposrednoj su vezi sa sukobom sveštenika i Flamboa oko problema greha, neba i razuma.

Opisi pejzaža kod Čestertona, osim uobičajene kompozicione funkcije konkretizacije hronotopa, događaja i metafizičkog smisla, nose i poseban emotivni (lirski) tonalitet. Kao i u hard-boiledu, opisi u pričama o ocu Braunu kompatibilni su sa junakovim unutrašnjim raspoloženjima. Osim toga, dok prikaz pejzaža kod autora klasične škola mahom ima funkciju predočavanja mesta zločina, kod Čestertona je on povezan sa izgrađivanjem mistične i tajanstvene atmosfere kojoj bivaju suprotstavljena Braunova objašnjenja. Priroda uvek nastupa kao nešto čisto i lepo, naspram ljudskog sveta u kome vlada zločin i ravnodušnost.

Ovakav odnos prema prirodi upućuje na romantičarske postupke. Oni su istaknuti i preko karakterističnih stilema, poput dihotomija visokog i niskog, svetla i mraka, zvezda i bezdana.¹⁶ U prikazu pejzaža posebno dominiraju tri boje: crna, sivomaslinasta i zlatna. One imaju paraboličan smisao: crna je boja zla i htonskog, žuta je vezana za svetlost, božanski oreol, a sivomaslinasta je boja života i zemlje.¹⁷ Ali, religiozna semantika nije prisutna samo preko metafora. Ona je uvedena i konkretnom leksikom. Tako se u opisima prirode često javljaju izrazi kao heruvimi, nebeski prozori, deca neba i sl. Sem toga, česta su i poređenja sa dragim kamenjem, i to u paradoksalnom značenju: drago kamenje je simbol čistote i lepote, ali istovremeno i uzročnik prestupa i ubistva.

Hrišćanski diskurs javlja se i van opisa. Priče o ocu Braunu koriste izraze i fraze karakteristične za jevandelske tekstove: prozračni, nebeski, božanstveni, volšebni, čudo, tajna, sveti, greh, istina. U njihovom maniru upotrebljavaju se i tropi, naročito prepoznatljivi simboli: prokleta knjiga, nebeska strela, malj božiji, Apolonovo oko i sl. Priče naslovljene na ovaj način posebno naglašavaju sintaksičko-semantičku okrenutost teologiji.¹⁸

¹⁶ „The gorgeous green and gold still clung to the darkening horizon; but the dome above was turning slowly from peacock-green to peacock-blue, and the stars detached themselves more and more like solid jewels.” (CHESTERTON 1988: 23).

¹⁷ „A slight breeze stirred the budding trees and blew up into the sky cloudlets of white and pink that seemed to make the sky bluer and the whole coloured scene more quaint. They might have been cherubs flying home to the casements of a sort of celestial nursery.” (CHESTERTON 1988: 193).

¹⁸ Ipak, patetika i jednoobraznost hrišćanskog diskursa razbija se uvođenjem drugih tipova govora. Najčešći su, sem dijaloga, različiti vidovi izveštaja – iz sudnice, novina i sl. Npr., priča „The Purple Wig” je realizovana preko pisama urednika i novinara izveštača.

Imajući u vidu teozofijske refleksije, kao i hrišćansku ideologiju i stilematiku priča o ocu Braunu, one se neretko proglašavaju alegorijama moralno-didaktičkog usmerenja, poput srednjovekovnih tekstova. Simons je naveo sličnost Čestertonovih priča sa skaskom ili basnom. Kao i ove forme, i priče o ocu Braunu počivaju na izmišljenom sižeu koji prikazuje sukob dobra i zla preko dijametralno suprotnih likova detektiva i prestupnika, sa motivima života, egzistencije, bivstva, iskušenja i sl. (SYMONS 1962). U tom smislu, priče o ocu Braunu su još jedan dokaz da klasična detektivska škola ima veoma malo veza sa realizmom.

Prisustvo religioznih elemenata u pričama o ocu Braunu uslovalo je da semantika bude vezana za sferu teološkog. U njenoj osnovi nalazi se prepoznatljiv čestertonovski estetski silogizam: čudesno uvek protivreči svakodnevnom, ali se razrešava na prirodni, svagdašnji način. Ipak, estetska teozofija nije dovela u pitanje primarnu semantičku usmerenost, znatiželju, već ju je samo obogatila i okrenula u neobičnom pravcu.

Teološka osnova najviše je doprinela redefinisaju problema tajne, zagonetke. Rešenje tajne u pričama o ocu Braunu je neočekivano i često se tiče preokreta koji pokazuje da prestupa zapravo nije ni bilo.¹⁹ Česterton nije, poput svojih kolega, tragao za ingenioznim zločinima, već ih je prikazivao kao nepostojeće. Neočekivanost rešenja vezana je za činjenicu da otac Braun umesto na pojavnim insisitira na pojmovnim stranama odigranog i nastoji da prodre u njegovu pozadinu.²⁰

Zagledanje u pozadinu odigranog uslovalo je da priče o ocu Braunu ne insisitiraju na logici kao osnovnom obeležju vezivanja motiva u siže. Istrage sveštenika ne rukovodi želja za otkrivanjem počinioca, već nastojanje razrešavanja tajne, oslobađanje nevino osuđenog i prevaspitanje vinovnika. Otuda događaji nisu povezani logičnom interpretacijom tragova, već psihološkim (nastojanjem otkrivanja motiva prestupa) i teološkim principom (pokušajem povratka zabludelog na pravi put).

U ovakvom konceptu jasno se raspoznaju još dve tipične Čestertonove poetičke karakteristike: ironija i paradoks. Ironija je nerazdvojivi deo detektivskog diskursa jer proističe iz činjenice da je unutrašnja kompozicija ovih tekstova izgrađena

---

¹⁹ U pričama o ocu Braunu moguće je primetiti tri tipa zločina: logičke, paradoksalne i nepostojeće.

²⁰ Princip koprene najviše dolazi do izražaja u priči „The Vampire of the Village”. Likovi su prikazani na početku u duhu konvencija društva (klubova) kojima pripadaju (Rebellious Son ili Society Widow). Braunova istraga ih opisuje kakvim jesu, u moralnom i društvenom smislu. To omogućava paradoks, ali i satiru. Na taj način razvija se i paralelna, skrivena fabula zasnovana na principu da ništa nije onako kako deluje. Ovaj koncept podteksta postaće bitan za metadektiviku, naročito ako se zna da je kod Čestertona on uvek povezan sa ironičnom distancom.

na principu navedene figure pošto oni prikazujući jedno (tajanstveni zločin), govore drugo (razotkrivaju isti, tako da je otkriće neočekivano i suprotno prvim pretpostavkama). I prisustvo parova likova (detektiv – prijatelj/policajac, zločinac – žrtva/policajac i detektiv – zločinac) je dualizam koji odgovara ironiji. Još ako se tome doda činjenica da je svaki detektiv ambivalentan i prikazan kroz spoj iracionalnog i racionalnog, jasno je zašto je ironija dominantna odlika diskursa detektivike.

Ironija se kod Čestertona pojavljuje u opisima, dijalozima i autorskim komentarima.²¹ Ona je jedno od sredstava ostvarivanja humorističkih efekata koji su posebno vezani za lik samog Brauna – neugledni, mali sveštenik, uvek nosi kišobran i sl. (gotovo da liči na Čarli Čaplina). Osim toga, Česterton je obogatio detektivsku ironiju pomerajući je ka pripovedačevom iskazu. Iako je i kod ostalih autora detektivike ona prisutna na nivou pripovedanja, u pričama o ocu Braunu ironija je neposredno motivisana slučajem na kojem detektiv radi. Izbor leksike, konstrukcija rečenice i sl. nisu vezani samo za teološko polje, već i za oblast zločina koji se istražuje. Time se recepijent dodatno zavodi na lažni trag, a kraj dobija na svojoj atraktivnosti jer se dominantan diskurs ispostavlja kao ironičan. Npr., u priči o Apolonovom oku pripovedač koristi diskurs ove sekte, kao što se u „The Invisible Man” upotrebljava efemerni stil, podoban počinocu. Tako je Česterton anticipirao metadetektiviku i u pogledu upotrebe diskursa kao materijala, a ne samo medija naracije.

Paradoks je jako blizak ironiji, s tim da on ne insistira na dvosmislenosti koja kaže jedno, a znači drugo, već kod njega dolazi do ukrštanja suprotnosti: i jedno i drugo se posebno i kažu i znače. Česterton je prepoznatljiv po tome što paradoks nije koristio samo kao semantičku figuru, već ga je upotrebljavao i kao sintaksičko sredstvo.²²

Uspenski je u „Semiotici kod Čestertona” paradokse sveo na protivrečje znaka i značenja, a konflikte – na različito tumačenje jednog signala. Po njemu se vrlo često cela priča gradi na dešifrovanju kakve god fraze ili bilo kakvog sleda simbola (znakovnog izraza) pri čemu autor istražuje različita tumačenja tog izraza, npr. „The Wrong Shape”. Zadatak junaka je da pronađe stvarnu interpretaciju koja najčešće protivreči sociološki ili psihološki uslovljenoj interpretaciji, odnosno da razmotri dati sadržaj kao znakovni. Otuda se kao primarna pojavljuje sadržajna interpretacija (USPENSKI 1970: 304-305).

U ovom smislu navodi se da je na početku priče prisutan znak pomoću kojeg se otkriva zločin, a percipirana informacija određena je kontekstom si-

²¹ Npr: „But Mr Jacob P. Stain did not lay his formal information next day, for a reason that has often interrupted the activities of such industrious characters. He did not do it because he happened to be dead.” (CHESTERTON 2006: 480)

²² Paradoksalnost posebno dolazi do izražaja u priči „The Three Tools of Death” u kojoj se za ubistvo ispostavlja da je samoubistvo, a tri pronađena oružja – nož, pištolj i konopac, nisu bila sredstva ubistva već pokušaja spašavanja.

tuacije. Sve što izlazi iz ovog konteksta ne primećuje se (kao lakej u društvu džentlmena u priči „The Queer Feet”). Uspenski smatra da je zasluga Čestertona upravo u tome što je on prvi postavio pitanje o sastavu percipirane informacije: primljena informacija može se u znatnoj meri razlikovati od emitovane. Karakteristično za Čestertona je i da gradi odlomak teksta u kome se odražavaju strukturne osobenosti jedinica većih od rečenice, drugim rečima posebnih tipova diskursa.

Prisustvo teologije, ironije i paradoksa najuočljivije i najznačajnije je za lik samog detektiva, oca Brauna. On je jedna od neobičnijih pojava u istoriji detektivike. Poput Šerloka Holmsa i otac Braun ima svoj prototip u stvarnosti. Reč je o svešteniku Džonu O’Konoru (John O’Connor) koji je najzaslužniji za Čestertonovu transformaciju u katolika. Njih dvojica sreli su se na sveštenikovom predavanju 1904. godine. Tokom razgovora o Čestertonovom članku o odnosu društva prema poroku i kriminalu, otac O’Konor ljubazno ga je upozorio na pogrešan pravac njegovih zaključaka. Posle predavanja Čestertona je oduševilo sveštenikovo poznavanje stvarnog života u tolikoj meri da su postali doživotni prijatelji, a O’Konor model za oca Brauna, naročito u pogledu naivnog izgleda i mudrosti.

Jan Uzbi (Ian Ousby) je opisao oca Brauna kao detektiva bez harizme, bez upečatljive pojave i lišenog gotovo svih kvaliteta koji tvore detektiva (OUSBY 1997).²³ Ali, i kao takav on će biti od podjednakog značaja i uticaja kao i detektivi-ekscentrici. Izgled, maniri, postupci i metodi oca Brauna, nastali progresivnom parodijom „ekscentričnog” modela, u potpunosti su suprotstavljeni dotadašnjem tipu detektiva. Otac Braun nije koncipiran kao karikatura „mislećih mašina”, već drugačije u odnosu na njih: počevši od neupadljivog izgleda, do intuicije koju koristi u rešavanju zločina.

Piruzjan (Пирузян) je Brauna odredio kao detektiva-patuljka (ПИРУЗЯН 1997: 149). Povlačeći paralelu između Šekspirovih likova Peka i Ariela iz *Sna letnje noći*, kao i Poaroa A. Kristi, autor navodi kako su u pitanju patuljci određeni humorom čime se približavaju arhetipu komičnog junaka. To se posebno odnosi na njihov izgled:

... a very short Catholic priest... from a small Essex village... The little priest was so much the essence of those Eastern flats; he had a face as round and dull as a Norfolk dumpling; he had eyes as empty as the North Sea, like moles disinterred. (CHESTERTON 2006: 9)

²³ Npr., u priči „The Flying Stars” navodi se: „Everything seemed undistinguished about the priest, even down to his name, which was Brown.” (CHESTERTON 2006: 39) Irvin smatra da je uzrok bledih karaktera klasičnih detektivskih priča interesovanje usmereno ka analizi i rešenju, a ne toliko prema ljubavi i dramati, kao npr., u hard-boiledu (IRWIN 1994: 2).

Za razliku od ostalih detektiva kojima je cilj otkriće ubice, otac Braun teži spasenju, i to kako nevinog (fizičko spasenje), tako i grešnog (moralno spasenje). On ne sudi kriminalcima, već se moli za njih. Njegovi motivi bavljenja zločinom su hrišćanski – ispovest, pokajanje i spasenje – što ga čini andeoskom figurom, ne u smislu izgleda, već po pozivu – on je otelotvorenje vere i posrednik između ljudi i boga koji zabludele ovce vraća na pravi put.

Istrage oca Brauna, usled njegove okrenutosti spasenju, fizičkom i duhovnom, uvek su smeštene u sfere neobičnih moralno-etičkih odnosa,²⁴ koji, pošto ne mogu da se reše mirnim putem, uslovljavaju zločin. Taktika razotkrivanja takvih prestupa oslanja se na psihološke osnove, jer se do rešenja dolazi ne preko logičke analize činjenice, već putem posebnih znanja iz psihologije, naročito onih vezanih za različite tipove karaktera. Otuda se pažnja usmerava ne toliko na samu istragu, koliko prema egzistencijalnim i moralnim problemima.

Metoda oca Brauna, u skladu sa njegovim izgledom i ponašanjem, suprotna je tipičnom detektivu klasične škole, džentlmenu i intelektualcu. Naspram potonjeg koji do rešenja dolazi zahvaljujući svojoj erudiciji iz različitih oblasti, oruđa oca Brauna su intuicija, posmatranje, zdravorazumsko razmišljanje, pronicanje u psihologiju prestupnika i dobrodušnost. Takođe, za razliku od holmsovskog tipa koji u zločinu vidi senzacionalističke konvencije, otac Braun zna da zločin nema veze sa književnošću. Tako je u „The Ghost of Gideon Wise” on rešio ubistvo baš zato što je u ispovesti boljševika Horna video previše literarnih, romatničarskih elemenata, i hrpu knjiških citata:

Like many other sneaks and skunks in history, he is also a poet... Believe me, our own crimes are far too hideously private and prosaic to make our first thoughts turn towards historical and literary parallels, however apart. (CHESTERTON 2006: 490, 488)

Insisiranje na empatiji kao načinu rukovođenja istragom najveća je modifikacija detektivskog modela koju je, osim uvođenja teologije, Česterton „počinio”. Uživljavanje postoji kod gotovo svih prethodnih detektiva, Dipena i Holmsa posebno. Ali, ono je samo deo u složenom kompleksu metoda kojima se navedeni detektivi služe ne bi li otkrili zločin. Kod oca Brauna empatija je osnovno sredstvo razotkrivanja zločina što je dovelo i do drugih pomeranja u odnosu na prethodnike. Dok su oni insistirali na spoljašnjim obeležjima, Braunove istrage kreću iz unutrašnjosti.

---

²⁴ Jedan od prepoznatljivih čestertonovskih likova jeste mladi socijalista, najčešće pesnik. Zbog negativnog odnosa prema boljševizmu, Čestertonove priče slabo su prevedene na istoku. Ipak, otac Braun ne samo da je zauzeo stav prema komunizmu, već je najavio i globalizam: „There is undoubtedly a Bolshevik movement in the modern world, and it must undoubtedly be resisted, though I do not believe very much in your way of resisting it. But what nobody notices is that there is another movement equally modern and equally moving; the great movement towards monopoly or the turning of all trades into trusts. That also is revolution.” (CHESTERTON 2006: 489)

Razlika Braunovog intuitivnog rešavanja zločina u odnosu na tzv. *had-I-but-know* detektive jeste, za romantizam²⁵ (i postmoderanu), karakterističan motiv dvojnika, a ne slučajnost. Sveštenik može da razotkrije zločine jer je podvojen: jedna strana je detektivska, a druga prestupnička. Zato priče o ocu Braunu negiraju logičku analizu tragova i u prvi plan postavljaju psihološke „postupke”.

Podvojenost detektiva, kao i ostala udvajanja prisutna kod likova, događaja i hronotopa, odnosno primarnost ironije i paradoksa ukazuju na to da je dihotomija dominantno svojstvo Čestertonovog pisma.

Citirana literatura

CHESTERTON, G. K. *The Complete Father Brown Stories*. London: Wordsworth Editions, 2006.

Encyclopædia Britannica, Ultimate Reference Suite. 2009, DVD izdanje

IRWIN, John T. *The Mystery to a Solution, Poe, Borges, and Analytic Detective Story*. Baltimore and London: JHU Press, 1994.

Mogućnosti, broj 3-4, Split, 1970.

OUSBY, Ian. *The Crime and Mystery Book. A Reader's Companion*. London: Thames and Hudson, 1997.

ПИРУЗЯН, А. А. *Английская литература XX века и наследие Шекспира*, Москва: Наследие, 1997.

SYMONS, Julian. *The Detective Story in Britain*. London: Published for the British Council by Longman, 1962.

ČESTERTON, G. K. *Tajne oca Brauna*. Preveo Radoslav Petković, Beograd: Filip Višnjić, 1987.

Dejan D. Milutinović

G.K. CHESTERTON: THE FATHER OF FATHER BROWN

Summary

The paper *Chesterton: The Father of Father Brown* describes Chesterton's model of detective narrative and dwells on its similarities and differences with the classical school of detective fiction, particularly on the qualities that anticipate the

---

²⁵ Prisustvo romantičarskih crta posebno je izrazito kod Flamboa: on je izgrađen po ugledu na Vidoka i preslikan je plemenit razbojnik romantizma. U njemu je moguće pronaći prethodnika hard-boiled detektiva.

postmodern articulation of this genre. The author claims that the modifications that Chesterton inserted into the detective genre do not present the break with its tradition, but, quite opposite, its affirmation. Chesterton shifted the emphasis from the sensationalist literature to the gothic and romantic tradition that preceded it. Although he still uses the story as a dominant medium, Chesterton introduces and actualizes the sidelined principles of their connections into collections, since he perceived the possibility of esthetic effect in their structuring. Hence, his collections of stories about Father Brown are depicted in a special way. *The Secret of Father Brown* is a collection that is particularly interesting due to its ringed composition combined with the technique of interview, so that instead of the answers to the journalists' questions the inner stories appear, by interrupting the frame sentence that continues in the last part. This method anticipates the procedure of meta-detective school. Apart from this, Chesterton's contribution to the semantics of detective genre is of special importance. By introducing the catholic priest, Father Brown, as a detective, metaphysics, that is, catholic orthodoxy which was rather atypical for this genre was imposed. The method that Father Brown uses also represents the modification of the classical model and its approach towards meta-detective school. In the stories about Father Brown the investigation of the crime is much more connected to what remains in the background of the criminal act than to exposing the perpetrator and the circumstances under which the crime was committed. This causes the appearance of metaphysical, as well as psychological contents.

Key words: detective fiction, meta-detective fiction, theology, discourse